

МОНІТОРИНГОВИЙ СУПРОВІД ФЕНОМЕНУ ОБДАРОВАНОСТІ

Швидун Л. Т.

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

Комунальний заклад вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради

вул. Володимира Антоновича, 70, Дніпро, Україна

orcid.org/0000-0002-7286-8103

sobchuk2009@ukr.net

Ключові слова: моніторингові дослідження, модернізація освіти, нові підходи, проблеми, розвиток, особистість, діагностика, виявлення здібностей.

У статті констатовано, що в умовах модернізації національної системи освіти постала потреба формування та забезпечення оптимального поєднання гармонійного інтелектуального, фізичного та психічного розвитку особистості дитини з обов'язковим урахуванням її індивідуальних здібностей. Акцентовано увагу на тому, що одними з пріоритетних напрямів діяльності сучасного освітнього закладу є виявлення здібних дітей та створення умов для забезпечення їх гармонійного розвитку.

На основі аналізу наукових джерел зроблено спробу розкрити феномен «обдарована дитина», яка в демократичному соціумі є найбільшою цінністю, розглядається як людина з високим потенціалом, котрий слугуватиме подальшому розвитку науки, поступу технологій та людського прогресу.

Розкрито роль та значення комплексного різностороннього вивчення явища обдарованості, необхідності розроблення спеціальних програм, використання різних методик для виявлення здібних дітей. Показано, що не всі здібності піддаються вимірюванням.

Фокус уваги зосереджено на моніторингових технологіях, які дають змогу, по-перше, виявляти креативних, талановитих дітей через збір інформації про досягнення дитини, здійснювати їх первинну діагностику; по-друге, надавати індивідуальну оцінку потенціалу дитини, відстежувати динаміку формування її власної траєкторії розвитку, встановлювати лише їй притаманні особливості, потреби та інтереси, відстежувати рівень сформованих здібностей та їх динаміку. На думку автора, вивчаючи дитину в процесі моніторингу, використовуючи для цього наукові методи, інтегруючи згодом усю інформацію про неї, педагог, таким чином, не просто вивчає дитину, а розуміє її, у свідомості вчителя вибудовується складне, багатоаспектне уявлення про особистість дитини.

Запропоновано методи збору інформації в ході проведення моніторингу, висвітлено основні аспекти методу педагогічної діагностики, що часто використовується в процесі моніторингу, складниками якої є вимірювання та оцінювання.

До подальших напрямів дослідження автор відносить необхідність уточнення трактування феномену «потенціал особистості» через вивчення змісту власної освітньої траєкторії особистості.

MONITORING ACCOMPANIMENT OF THE PHENOMENON OF GIFT

Shvydun L. T.

Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education

Communal Institution of Higher Education

“Dnipro Academy of Continuing Education”

Dnipropetrovsk Regional Council

Volodymyra Antonovycha str., 70, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0000-0002-7286-8103

sobchuk2009@ukr.net

Key words: *monitoring studies, modernization of education, new approaches, problems, development, personality, diagnosis, identification of abilities.*

The article states that in the conditions of modernization of the national education system, there is a need to form and ensure an optimal combination of harmonious intellectual, physical and mental development of the child's personality with mandatory consideration of his individual abilities. Attention is focused on the fact that one of the priority areas of activity of a modern educational institution is the identification of capable children and the creation of conditions to ensure their harmonious development.

Based on the analysis of scientific sources, an attempt was made to analyze the phenomenon of the “gifted child”, which in a democratic society is the greatest value, considered as a person with high potential that will serve the further development of science and technology.

The role and significance of a comprehensive multi-aspect study of the giftedness phenomenon, the need to develop special programs, and the use of various methods for identifying gifted children are revealed. It is shown that not all abilities can be measured. The focus of attention is focused on monitoring technologies that allow, firstly, through the collection of information about the child's achievements, to identify creative, talented children, to carry out their initial diagnosis, secondly, to provide an individual assessment of the child's potential opportunities, to monitor the dynamics of the formation of his own development trajectory, to establish features, needs and interests inherent only to her, to monitor the level of developed abilities and their dynamics. According to the author, studying the child in the process of observation, using scientific methods for this, integrating all the information about him later, the teacher does not just study the child, but understands him, forms a multifaceted idea of the child's personality.

The methods of collecting information during monitoring are proposed, the main aspects of the pedagogical diagnostic method, which is often used in the monitoring process, which includes measurement and evaluation, are highlighted.

The author attributes the need to clarify the interpretation of the phenomenon of “personality potential” through the study of the content of the individual's own educational trajectory to further directions of research.

Постановка проблеми. Модернізація національної освітньої системи, яка не припинилася, незважаючи на непростий період буття України в час російського вторгнення, на перший план поставила особистість дитини, питання її індивідуального поступу, формування власної освітньої та життєвої траєкторій розвитку. Увага акцентується на гармонійному інтелектуальному, фізичному та психічному розвитку кожної окремо взятої особистості з обов'язковим урахуванням її

індивідуальних здібностей. Тож сучасна школа як відкрита прозора освітня система має формувати та забезпечувати оптимальне поєднання інтелектуального, фізичного та психічного розвитку дитини.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності освітнього закладу є виявлення здібних дітей та створення умов для забезпечення їх гармонійного розвитку. Не секрет, що наша освіта довгий час працювала на «середнього» учня, залишаючи

поза увагою слабких та сильних. Талановита особистість – це джерело ідей та механізмів їх реалізації, «вічний двигун», що забезпечує цивілізаційний поступ людського суспільства. Розуміння цього та, як результат, зміна акцентів в освітньому процесі сьогодення призводять до виникнення низки запитань і проблем, зокрема: як трактувати феномен «обдарованість», яку дитину вважати обдарованою, які методики та критерії використовувати для визначення обдарованості, як розвивати здібності такого здобувача освіти тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. У цьому плані цікаві наукові розвідки провели зарубіжні дослідники Г. Айзенк, А. Маслоу, Дж. Гілфорд, Ф. Гальтон, Е. Торренс, Л. Термен, Р. Стернберг та ін. Заслужують на увагу доробки австралійських науковців, зокрема А. Баркана, Дж. Стенлі, С. Бейлі, А. Танненбаума, Р. Суботніка, Р. Беттерхема, Ф. Берджесс, М. Гросс, У. Сміт та ін.

Серед вітчизняних дослідників проблем обдарованих дітей варто відзначити таких, як С. Кириченко, І. Булах, О. Ігнатова, О. Савченко, Б. Ананьєва, Г. Костюк, В. Кучерявець, О. Матюшкіна, О. Моляко, В. Паламарчук, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн та ін.

Обдарована дитина в демократичному соціумі є найбільшою цінністю, розглядається як людина з високим потенціалом, який слугуватиме подальшому розвитку науки, поступу технологій та людського прогресу. Тому в освітньому просторі країн Європейського Союзу важливим завданням є питання розроблення механізмів для вчасного виявлення здібних дітей та створення умов для їх подальшого розвитку.

Метою статті є виокремлення та фокусування уваги на моніторингових технологіях, які дають змогу виявляти креативних, талановитих дітей, здійснювати їх первинну діагностику, відстежувати динаміку формування власної траєкторії розвитку особистості здібної дитини, встановлювати лише їй притаманні особливості, потреби та інтереси. У цьому полягає практичне значення проблеми.

Виклад основного матеріалу. У науковому світі немає єдиної думки щодо трактування феномену обдарованості. Науковці по-різному інтерпретують це поняття. «Обдарованість – це якісно своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішне виконання діяльності. Обдарованість – значиме порівняно з віковими нормами випередження в розумовому розвитку або виняткова розвиненість спеціальних здібностей (музичних, художніх та ін.). Обдарованість – сукупність високого рівня природних задатків і нахилів як передумова розвитку здібностей до певних видів діяльності» [2, с. 40].

Серед класифікацій феномену обдарованості найбільш поширеною є американська, яка виді-

ляє такі типи цього явища: інтелектуальний академічний, творчий, соціальний, художній, психомоторний.

Аналіз досліджень як українських, так і зарубіжних науковців дає змогу окреслити головні напрями обдарованості, це:

- «взаємодія науки та освіти, шкільного та позашкільного навчання, наступність та взаємодія між усіма ланками;
- постійний моніторинг сучасних світових досліджень у сфері проблеми обдарованості;
- створення індивідуальних освітніх траєкторій учнів;
- проведення науково-дослідної роботи учнів;
- розроблення необхідної бази відповідних навчальних програм, методичних посібників та підручників;
- розширення дистанційного навчання;
- удосконалення електронних платформ та інших ресурсів, бібліотек;
- проведення учнівських конференцій;
- залучення обдарованих дітей до участі в міжнародних проєктах, програмах, форумах;
- створення платформ, випуск посібників для батьків із питань діагностики та виховання обдарованих дітей;
- розроблення централізованих програм пошуку обдарованих дітей» [1].

Дослідники феномену обдарованості однозначні в думці, що це складне психічне явище, яке потребує комплексного та різнобічного вивчення, розроблення спеціальних програм, використання різних методик як для психологів, так і для педагогів. Не всі здібності піддаються вимірюванню. Найпростіше провести вимірювання загальних здібностей, наприклад, за допомогою тестів. Набагато складніша ситуація з вимірюванням спеціальних здібностей. Лише деякі з них можна виміряти через тести досягнень, інші, зокрема фотографія, лідерство тощо, можна визначити, використавши метод експертної оцінки. У будь-якому разі варто сповідувати принцип, що кожна дитина неповторна, унікальна, та пам'ятати, що якогось одного універсального методу для виявлення таланту немає. Тому виявлення обдарованих дітей – це непростий та довгий процес, велика увага в ньому має приділятися різним технікам спостереження. У цьому контексті варто зупинитися на аналізі системи моніторингових досліджень, які дають змогу побачити успіхи і невдачі, відстежити динаміку розвитку дитини, вчасно вносити корективи, планувати подальшу роботу, приймати виважені управлінські рішення.

Моніторинг передбачає постійне відстеження будь-якого процесу, в освітній сфері він дає змогу оцінити розвиток дитини за певний період із метою відстеження динаміки. У процесі моніто-

рингу за допомогою різних його видів та критеріїв можуть оцінюватися будь-які аспекти освітньої діяльності, досягнення здобувачів освіти тощо. Наприклад, підвид моніторингу – автономіторинг – дає змогу здійснити самооцінку власних досягнень та розробити відповідну індивідуальну траєкторію розвитку. Педагогічний моніторинг, який проводить учитель, показує реальний рівень сформованості навчальних компетентностей, коригує динаміку просування здобувачів освіти рівнями навчальних досягнень.

Особливої уваги потребує робота з виявлення обдарованої дитини засобами моніторингу, яка, на нашу думку, може передбачати такі етапи: збір інформації про досягнення дитини, індивідуальна оцінка потенціалу й особливостей дитини, відстеження рівня сформованих здібностей та динаміки їх розвитку.

Під час проведення такого моніторингу можуть бути використані методи діагностики, анкетування, бесіди, спостереження, портфоліо, есе, фокус-групи, моделювання ситуацій із використанням творчих завдань, методи вторинних даних, кваліметричний підхід тощо. Під час збору інформації про досягнення дітей, наприклад, молодшого шкільного віку доцільно використовувати метод спостереження, інструментами якого можуть бути «Карти обдарованості Хаана та Каффа».

Здійснюючи індивідуальну оцінку потенціалу й особливостей дитини, педагог може вибрати методи спостереження, тестування, діагностики, аналізу продуктів діяльності, портфоліо тощо. Цей етап передбачає осмислення отриманої інформації про здобувача освіти, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що вибудовуються на основі співвідношень «педагогічна мета – індивідуальні особливості здобувача освіти – педагогічні засоби», екстраполяції висновків учителя тощо.

Дуже часто в процесі моніторингу використовується метод педагогічної діагностики. «Педагогічна діагностика – комплексна оцінка, сукупність методів і прийомів вивчення внутрішнього світу особи, встановлення тенденцій розвитку кожної особистості, міжособистісних стосунків у колективі, спрямована на вдосконалення педагогічного процесу» [3, с. 15]. Складниками діагностичної діяльності є вимірювання та оцінювання. «Вимірювання – це процес присвоєння числового значення певній властивості особистості відповідно до її кількісного прояву із застосуванням чітко визначених правил вимірювання. Оцінювання – це процес оперування (систематизація, аналіз, узагальнення тощо) численними показниками, які встановлені відповідно до певних правил» [4, с. 109]. Об'єктами оцінювання можуть бути знання та вміння, навички, ставлення або

інтегровані об'єкти. Основними об'єктами в моніторингових дослідженнях можуть бути особистість дитини, педагогічна майстерність і професіоналізм педагога, зміст, методи, форми роботи вчителя. «Діагностика як метод моніторингу може відстежувати ставлення здобувача освіти до вчителя, навчання, бачення батьками діяльності дитини, школи, педагогічна взаємодія» [4, с. 109].

Використання методу діагностики в ході проведення моніторингових досліджень – це не одночасна процедура, а тривалий у часі і безперервний за характером процес. Вивчаючи дитину в процесі моніторингу, використовуючи для цього наукові методи, інтегруючи згодом усю інформацію про неї, педагог, таким чином, не просто вивчає дитину, а розуміє її. У такому контексті розуміння – результат інтелектуальних, психологічних зусиль педагога. Шлях до розуміння дитини розпочинається з її пізнання, виявлення індивідуальних особливостей, можливостей, інтересів тощо. Спрацьовує прямо пропорційна залежність: учитель тим краще розуміє дитину, чим більше дізнається про неї.

Таким чином, у процесі моніторингу відбувається не лише кількісне накопичення знань про дитину, її особливості, ресурси, а й їх поглиблення, розширення, збагачення. У свідомості вчителя вибудовується складне багатоаспектне уявлення про особистість дитини, яка, як зазначає дослідниця О. Савченко, «є найвищою цінністю педагогічного процесу і загальнолюдською цінністю, найбільш значущою ознакою гуманістичного мислення педагога» [5, с. 32].

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Можемо підсумувати, що обдарованість – складне багатовекторне явище, яке потребує комплексного та різнобічного вивчення, розроблення спеціальних програм, використання різних методик. Виявлення обдарованих дітей – це непростий та довготривалий процес, велика увага в ньому має приділятися різним технікам спостереження.

Система моніторингових досліджень дає змогу побачити успіхи і невдачі, відстежити динаміку розвитку дитини, вчасно вносити корективи, планувати подальшу роботу, приймати виважені управлінські рішення. Тому в ході проведення моніторингу з використанням педагогічної діагностики з'являються нові перспективи для пізнання дитини, розкриття її індивідуальних талантів та здібностей, вироблення на основі цього індивідуально визначеної траєкторії розвитку.

До подальших напрямів дослідження відносимо необхідність уточнення трактування феномену «потенціал особистості» через вивчення змісту власної освітньої траєкторії особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська О.В. Основні напрямки розвитку обдарованої особистості (технологічний аспект). *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я.А. Коменського. Сучасні проблеми обдарованості особистості* : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Умань, 20–21 травня 2020 р. Умань : Візаві, 2020. Вип. 1(20). С. 16–19.
2. Бойко О.І. Кожна дитина приходять у світ обдарованою. *Обдарованість: методи діагностики та специфіка моніторингу* : матеріали Всеукраїнського науково-практичного онлайн-семінару, м. Київ, 30–31 травня 2022 р. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 39–47.
3. Психодіагностика дітей / упор. А.С. Галанов. Москва : Сфера, 2003. 128 с.
4. Мартиненко С.М. Використання засобів діагностики у процесі моніторингу навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи. *Моніторинг якості освіти: теорія та практика*. Київ, 2009. С. 109–112.
5. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. Київ : СПД «Цудзинович Т.І.», 2007. С. 32–35.

REFERENCES

1. Baranovs'ka, O.V. (2020) Osnovni napryamky rozvytku obdarovanoyi osobystosti (tekhnologichnyy aspekt) [The main directions of development of a gifted personality (technological aspect)]. *Visnyk Pol's'ko-ukrayins'koyi naukovo-doslidnoyi laboratoriyi dydaktyky imeni Ya. A. Komens'koho*. Suchasni problemy obdarovanosti osobystosti: mater. I Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ukrayina, Uman', Trav. 20–21, 2020). Uman': Vizavi, Vol. 1 (20), pp. 16–19.
2. Boyko, O.I. (2022) Kozhna dytyna prykhodyt' u svit obdarovanoyu [Every child comes into the world gifted]. *Obdarovanist': metody diahnostryky ta spetsyfika monitorynhu*: materialy Vseukrayins'koho naukovo-praktychnoho onlayn-seminaru (Ukrayina, Kyiv, Trav. 30–31, 2022). Kyiv: Instytut obdarovanoyi dytyny NAPN Ukrayiny. pp. 39–47.
3. *Psykhodiahnostryka ditey* (2003) [Psychodiagnostics of children] / uporyad. A.S. Halanov. M. TTS Sfera, 128 p. (in Ukrainian).
4. Martynenko, S.M. (2009) *Vykorystannya zasobiv diahnostryky u protsesi monitorynhu navchal'no-piznaval'noyi diyal'nosti uchniv pochatkovoyi shkoly* [The use of diagnostic tools in the process of monitoring the educational and cognitive activity of elementary school students]. *Monitorynh yakosti osvity: teoriya ta praktyka*. K.: pp. 109–112 (in Ukrainian).
5. Savchenko, O.Ya. (2007) *Vykhovnyy potentsial pochatkovoyi osvity* [Educational potential of primary education]. K.: SPD "Tsudzynovych T.I.". pp. 32–35 (in Ukrainian).